चुनावी सक्रियता (असार १७-साउन १६, २०७०)

भुवन केसी/तिलक पाठक

प्रकाशित मिति : साउन २०, २०७० (August 4, 2013)

सरकार र उच्चस्तरीय राजनीतिक समितिमा रहेका राजनीतिक दलहरु निर्वाचनका लागि अनुकुल वातावरण तयार पार्न सक्रिय भए । यही अवस्थामा निर्वाचनमा सहभागी नहुने अडान लिदै आएका असन्तुष्ट दलहरुमध्येको नेकपा माओवादी र प्रमुख दलहरुबीच अब बन्ने नयाँ संविधानको अन्तर्वस्तु टुंगो लगाउन गोलमेच सम्मेलन गर्नेसम्मका कुरा भए । त्यसले धेरै पहिलेदेखि चल्दै आएको राजनीतिलाई नयाँ दिशातर्फ मोडिदियो । निर्वाचनका लागि सरकार, निर्वाचन आयोग, प्रमुख दलहरुको सक्रियता र निर्वाचनको विपक्षमा रहँदै आएका दलहरुसँगको निरन्तर वार्ता र गोलमेच सम्मेलन हुने कुराले मंसिरमा संविधानसभाको निर्वाचन हुने सम्भावनालाई केही बढाए जस्तो भयो । तर, गोलमेच सम्मेलनमा सहमतिका लागि हुन सक्ने कठिनाई र त्यसले मंसिरमा हुने भनिएको संविधानसभा निर्वाचनलाई पार्न सक्ने प्रभावबारे भने गहिराईमा पुगेर बहस तथा छलफल भएन ।

राजनीतिक उत्तरदायित्व

सत्तामा रहेका दलहरु संविधानसभा निर्वाचनप्रति पहिलेको तुलनामा बढी प्रतिबद्ध जस्तै देखिए । सरकार पनि निर्वाचनको वातावरण बनाउन प्रयासरत रह्यो । राष्ट्रपति रामवरण यादवले पनि निर्वाचनका लागि वातावरण बनाउन प्रधानमन्त्रीदेखि राजनीतिक दलहरुलाई सुझाव दिए । यथास्थितिमा निर्वाचनको विपक्षमा रहेका दलहरुसँग वार्ता गर्न सरकार तथा राजनीतिक दल अग्रसर भए । आयोगले पनि निर्वाचन सम्बन्धी तयारी अघि बढायो । सरसर्ति हेर्दा उनीहरुले मंसिर ४ गते हुने भनिएको निर्वाचनप्रति प्रतिबद्ध जस्तै थिए ।

तर, अर्कोतर्फ सत्तामा रहेर नै पहिले भएका राजनीतिक सहमतिलाई उल्टाउने प्रयास पनि भयो । सत्तामा रहेको संयुक्त लोकतान्त्रिक मधेशी मोर्चाले संविधानसभा निर्वाचनका लागि ६ सय १ सदस्यीय हुनुपर्ने माग अघि सार्‍यो, जबकी मोर्चा समेत रहेको प्रमुख दलहरुबीच ४ सय ९१ सदस्यीय संविधानसभा हुने सहमति भइसकेको थियो । नेकपा-माओवादीले एकातिर निर्वाचन भाँडने र अर्कातिर वार्तामा बस्ने नीति अख्तियार गर्‍यो । पोखरामा भएको केन्द्रीय कमिटी बैठकले निर्वाचन भाँडने नीतिलाई पारित गर्‍यो । र, विरोधका कार्यक्रम अघि बढायो । अर्कोतर्फ वार्तामा पनि बस्ने रणनीति अख्तियार गर्‍यो । यसमा समस्या समाधान भन्दा पनि अलमल्याउने मुख्य उद्देश्य रहेको देखिन्छ । किनकि माओवादीको प्राथमिकता निर्वाचन थिएन । बरु, उ गोलमेच सम्मेलनबाट अघि बढ्न चाहेको थियो । सत्तामा रहेका दलहरुले सहमतिका लागि माओवादी लगायत अन्य दलहरुसँग वार्ता गर्ने र सहमति नभए मंसिरमै चुनाव गर्ने नीति लिए ।

एकीकृत नेकपा माओवादी	नेपाली काँग्रेस	नेकपा एमाले	मधेशी जनअधिकार फोरम लोकतान्त्रिक
एउटा पार्टीले निर्वाचन बहिष्कारको नीति लिदैमा समग्र निर्वाचन रोकिदैन । तैपनि उच्चस्तरीय राजनीतिक समिति, सरकार र राजनीतिक दल सबै उदारताका साथ सोच्न तयार हुनुहुन्छ-एकीकृत नेकपा माओवादीका नेता नारायणकाजी श्रेष्ठ	हामीलाई लाग्छ, उहाँहरु निर्वाचन प्रक्रियामा आउनुहुन्छ । त्यति गर्दा पनि आउनु भएन भने निर्वाचन कुनै हालतमा रोकिदैन-काँग्रेस उपसभापति रामचन्द्र पौडेल	पहिला नेकपा माओवादीमाथि हदैसम्मको लचिलो भएर दबाब सिर्जना गर्नुपर्छ । कथम निर्वाचनमा नआई बिथोल्ने रणनीति लिएरै अघि बढेमा मतदाता र मतदान प्रक्रियालाई कसरी सुरक्षित बनाउन सकिन्छ भन्नेमा ध्यान दिनुपर्छ- नेकपा एमाले नेता प्रदीप ज्ञवाली	माओवादीको यो निर्णयमा दबाबको राजनीति हुन सक्छ । अहिल्यै शंका गरिहाल्नु पर्ने अवस्था छैन । यो नै अन्तिम निर्णय हो जस्तो लाग्दैन- मधेशी जनअधिकार फोरम लोकतान्त्रिकका नेता जीतेन्द्र देव

सरकार पनि त्यही बाटोमा देखियो । 'नेकपा माओवादी र अन्य असन्तुष्ट दललाई संविधानसभा चुनावमा सहभागी गराउन वार्ता मार्फत अन्तिम समयसम्म पहल गर्ने, सहमति नभए पनि चुनाव गरिछाडने पक्षमा सरकार देखिएको छ ।'[1] उता, वार्ताबाट सहमति कायम गर्न नसकेका राजनीतिक दलहरुले अन्तर्राष्ट्रिय समुदायसँग पनि एमाओवादीलाई निर्वाचनमा ल्याउने वातावरण बनाइदिन आग्रह गरे । काँग्रेस सभापति कोइरालाले चिनियाँ राजदूत उ चुन्ताइसँगको भेटमा 'माओवादीलाई फकाइदिनुस'[2] समेत भने । भारत भ्रमणमा रहेका एमालेका वरिष्ठ नेता माधवकुमार नेपालले काँग्रेस आइकी अध्यक्ष सोनिया गान्धी, भारतीय प्रधानमन्त्री मनमोहन सिंह लगायतले 'तोकिएकै समयमा चुनाव गर्न'[3] सुझाव दिएको जानकारी दिए । नेताहरुले विदेशीसँग वार्ता गर्नु र उनीहरुले सुझाव दिनु नेपाली राजनीतिमा अनौठो होइन । तर, स्वदेशमा वार्ता गरी मिलाउन नसक्ने र अरुको आश गर्ने प्रवृतिले राजनीतिक उत्तरदायित्व बोध भएको देखाउँदैन ।

वर्तमान सरकार मूलतः चुनावी प्रयोजनका लागि गठन भएको हो । तर, व्यवहारमा त्यस्तो देखिएन । चुनावी सरकार भएपनि यसले संसदबाट निर्वाचित सरकारले जस्तो काम गरिरह्यो । जसका कारण असार ३१ गते बसेको उच्चस्तरीय राजनीतिक समितिको बैठकले सरकारप्रति असन्तुष्टि व्यक्त गर्‍यो । 'सरकार चुनावभन्दा बाहिरका गतिविधिमा केन्द्रित भएपछि उच्चस्तरीय समिति बैठकले सचेत गराउने

[1] बस्नेत, बालकृष्ण । २०७०, असार २० । वार्ताबाट नभए दबाएर चुनाव । कान्तिपुर, पृष्ठ १ ।

[2] न्यौपाने, कुलचन्द्र । २०७०, साउन २ । कोइरालाले चिनियाँ राजदूतलाई भने माओवादीलाई फर्काइदिनुस । कान्तिपुर, पृष्ठ १ ।

[3] भट्टराई, देवेन्द्र । २०७०, १२ साउन । तोकिएकै मितिमा चुनाव गर्नुस् । कान्तिपुर, पृष्ठ १ ।

निर्णय गरेको थियो ।'[4] सरकारले इलामको पशुपतिनगर र लुम्बिनीमा अध्यामगन चेकपोष्ट राख्न भारतसँग सैद्धान्तिक सहमति गरेको विषयमा दलहरुको मुख्य चासो रहेको थियो ।

राजनीतिक दलहरुको दायित्व भनेको आफ्ना भातृ संगठनले गर्ने गलत कामलाई रोक्ने पनि हो । तर व्यवहारमा त्यस्तो देखिएन । योङ कम्युनिष्ट लिग (वाइसियल)ले चितवन बन्द गर्‍यो । त्यसलाई रोक्नेतर्फ दलहरुको ध्यान गएको पाइएन ।

दलिय असमझदारी र चुनावी वार्ता

राजनीतिक दलहरुबीच खास गरी पाँचवटा बुँदामा विवाद थियो । सत्तारुढ दल संविधानसभा निर्वाचन मंसिरमा गराउनुपर्ने र नयाँ वर्तमान सरकार गठन हुने बेला भएको ११ बुँदे सहमति र संविधानका बाधा अडकाउका २५ बुँदा संशोधन नगर्ने पक्षमा थिए । उता, आन्दोलनमा रहेका दलहरु गोलमेच सम्मेलन, प्रधानन्यायाधीशको नेतृत्वको सरकार विघटन गरी दलको नेतृत्वमा नयाँ सरकार गठन हुनुपर्ने र संविधानसभा निर्वाचनका लागि समानुपातिकको संख्या बढाउनुपर्ने पक्षमा थिए । नेकपा माओवादीको नेतृत्वमा रहेको ३३ दलीय मोर्चा गोलमेच सम्मेलन गर्ने र संविधानसभा निर्वाचनको मिति पर धकेल्ने पक्षमा थियो ।

पोखरामा सम्पन्न माओवादीको केन्द्रीय समितिको बैठकले 'असंवैधानिक र कठपुतली सरकारले यथास्थितीमै आगामी मंसिर ४ गते गर्ने भन्ने गरेको 'निर्वाचन' को घोषणा अबिलम्व खारेज गरी उपयुक्त वातावरण बनाउनका लागि वार्तालाई अघि बढाउन पनि यो बैठक माग गर्दछ । यसको उपेक्षा गरेर यस भन्दा अघि गरिएका राष्ट्रघात, निरंकुशता र असंवैधानिक कदमहरुको अनुमोदनका लागि गर्न लागिएको कथित 'निर्वाचन'लाई सक्रिय रुपमा बहिस्कार गर्न'[5] आग्रह गर्‍यो । यस्तै बैठकले 'राजनीतिक संकट समाधानका लागि आन्दोलनरत दलहरुसहितको सर्वपक्षिय गोलमेच सम्मेलनको आयोजना गरिनुपर्दछ'[6] भन्यो ।

माओवादीले 'मंसिर ४ गतेको निर्वाचन प्रक्रिया रोके सरकार र दलहरुसँग वार्ता प्रक्रियामा जान सक्ने नीति पारित'[7] गर्‍यो । असार २२ गते बसेको उच्चस्तरीय राजनीति संयन्त्रको बैठकले माओवादीले उठाउँदै आएको गोलमेच सम्मेलनलाई सम्बोधन गर्न सर्वदलीय भेला बोलाउन सकिने निर्णय गर्‍यो । त्यसैगरी असन्तुष्ट दलहरु आउने भएमा उच्चस्तरीय राजनीतिक समिति पुनगर्ठन, समानुपातिक अनुपात वृद्धि, ११ बुँदे सहमति र २५ बुँदे बाधा अडकाउ फुकाउ परिमार्जन गर्न सकिने निर्णय गर्‍यो । त्यसको अर्को दिन असार २३ गते बसेको माओवादी पोलिटव्यूरो बैठकले राज्यका 'बैधानिक निकायसँग' वार्ता गर्ने औपचारिक निर्णय गर्‍यो । माओवादीले अध्यक्ष मोहन बैद्यको नेतृत्वमा सिपी गजुरेल, रामबहादुर थापा, देव गुरुङ र नेत्रविक्रम चन्द रहेको वार्ता टोली गठन गर्‍यो । तर, वार्ताका लागि शर्त राख्न नहुने माओवादीले स्पष्ट गर्‍यो । माओवादी अध्यक्ष मोहन वैद्यले 'वार्तामा जानु अघि नै मंसिर ४

[4] समितिले रेग्मीलाई भन्यो दीर्घकालीन महत्वका निर्णय नगर्नुस् । २०७०, साउन १ । कान्तिपुर, पृष्ठ १ ।

[5] नेकपा माओवादीको केन्द्रीय समितिको पूर्ण बैठकले पारित गरेको समसामयिक प्रस्ताव । २०७०, असार १८ ।

[6] नेकपा माओवादीको केन्द्रीय समितिको पूर्ण बैठकले पारित गरेको समसामयिक प्रस्ताव । २०७०, असार १८ ।

[7] बस्नेत, बालकृष्ण र विष्ट दीपेन्द्र । २०७०, असार २१ । चुनाव रोके वार्ता । कान्तिपुर, पृष्ठ १ ।

को मिति, वर्तमान सरकारको नेतृत्व नचलाउने भनेर शर्त राख्ने हो भने कुरा अघि बढ्दैन । जे कुरा हुन्छ, वार्ताको टेबुलमा हुन्छ'[8] भन्ने प्रतिक्रिया दिए ।

माओवादीका नेताले पत्रकार सम्मेलन गरी पार्टीले 'कठपुतली सरकारको नेतृत्वमा हुन गइरहेको निर्वाचनमार्फत जनताको संविधान बन्ने सम्भावना नदेखिएको र चैत्र १ गतेको प्रतिगमनकारी कदमको खारेजी, सर्वपक्षिय गोलमेचसभा, दलिय सहमतिका आधारमा राष्ट्रिय संयुक्त सरकार गठन लगायतका हाम्रा मागहरुको पूर्णतः अवज्ञा गरिएको स्थितिमा संविधानसभाको दोस्रो कथित निर्वाचनको कुनै औचित्य देखिदैन । यस्तो स्थितिमा संविधानसभाको कथित दोस्रो निर्वाचनको सक्रिय तथा सशक्त रुपमा बहिष्कार गर्ने निर्णय'[9] लिएको जानकारी गरायो ।

असार २४ गते उच्चस्तरीय राजनीतिक संयन्त्रका संयोजक रहेका विजयकुमार गच्छदारले मन्त्रिपरिषद्का अध्यक्ष खिलराज रेग्मीलाई भेटे । उनले गोलेमेच सम्मेलन वा जे नाम दिएपनि असन्तुष्ट दलहरुलाई निर्वाचनमा ल्याउन मन्त्रिपरिषद् अध्यक्ष पनि सकारात्मक रहेको बताए । तर, माओवादीले परामर्श नगरी वार्ता टोली गठन गरेर वार्ता प्रक्रिया जारी राखेकोमा मोर्चामा रहेका अन्य दलहरुले असन्तुष्टि व्यक्त गरे । त्यसपछि मोर्चाको बैठकमा '३३ दलीय मोर्चाको सहभागिताविना नेकपा माओवादी मात्र वार्तामा नबस्ने निर्णय भयो ।'[10]

उता, वार्ताका लागि टोली गठन भएपछि ३३ दलभित्र पनि विवाद सिर्जना भयो । किशोरकुमार विश्वासले नेतृत्व गरेको संघीय जनतान्त्रिक राष्ट्रिय मोर्चा र संघीय गणतान्त्रिक राष्ट्रिय मोर्चाले आफूसँग परामर्श नगरी वार्ता टोली गठन गरेको भन्दै माओवादीको विरोध गऱ्यो । यही बीचमा माओवादी अध्यक्ष बैद्य चीन गए । 'माओवादीलाई चीनले एमाओवादीसँग मिलेर चुनावमा सहभागी हुन'[11] सुझाव दियो ।

मिति	सरकार	उच्चस्तरीय राजनीतिक संयन्त्र	नेकपा माओवादी	नेपाली काँग्रेस	नेकपा एमाले
असार २०			मंसिर ४ गतेको निर्वाचन प्रक्रिया रोके सरकार र दलहरुसँग वार्ता		

[8] गोलमेचमा सबै तयार ।२०७०, असार २४ । कान्तिपुर, पृष्ठ १ ।

[9] प्रेस वक्तव्य । नेकपा माओवादी । २०७०, असार २४ ।

[10] ३३ दलिय मोर्चाको बैठकको निर्णय । २०७०, असार ३१ ।

[11] श्रेष्ठ, निर्मल । बैद्यलाई चुनवामा जान चीनको सुझाव । २०७०, असार २८ । कान्तिपुर, पृष्ठ २ ।

			प्रक्रियामा जान सक्ने नीति पारित		
असार २२		उच्चस्तरीय राजनीति संयन्त्रको बैठकले माओवादीले उठाउँदै आएको गोलमेच सम्मेलनलाई सम्बोधन गर्न सर्वदलिय भेला बोलाउन सकिने			
असार २३			बैधानिक निकायसँग' वार्ता गर्ने		
			वार्तामा जानु अघि नै मंसिर ४ को मिति, वर्तमान सरकारको नेतृत्व नचलाउने भनेर शर्त राख्ने हो भने कुरा अघि बढदैन- माओवादी अध्यक्ष मोहन बैद्य		
				पहिला त बैद्यजी निर्वाचनमा	

				आउन सहमत हुनुपऱ्यो । मेरो विचारमा उहाँहरु निर्वाचनमा आउनुहुनेछ । त्यसपछि प्रमुख दलहरु बसेर छलफल हुन्छ । गोलमेच सम्मेलन भनेको पनि त्यही हो- काँग्रेस सभापति सुशील कोइराला	
साउन २		साउन २ गते उच्चस्तरीय राजनीतिक समितिले नेकपा माओवादीलाई वार्ताको लागि पत्र पठायो ।			
साउन ४	वार्तामा आउन आग्रह गर्दै माओवादीसहितका दलहरुलाई आग्रह ।				
			पूर्व शर्त राखेर वार्ता हुँदैन- नेकपा माओवादी नेता देव गुरुङ		मंसिर ४ मा संविधानसभाको चुनाव हुनुपऱ्यो । वार्ताको आवश्यकता त्यसैका लागि

					हो- एमाले नेता रघु पन्त
साउन ५			कुनै पनि मित्र राष्ट्र, दातृ निकाय र कुटनीतिक नियोगबाट निर्वाचनका लागि दिइने सहयोग रोकियोस्, आन्तरिक मामिलामा हस्तक्षेप नहोस, निर्वाचन गराउन दबाब नदिइयोस्		
साउन ६			पत्रमा संविधानसभा निर्वाचनका लागि छलफल गर्न भनी प्रयोग गरिएको शब्दले वार्ताका लागि पूर्व शर्तका आभास दिएको		
साउन १३		पत्र पठाउँदा पनि वार्तामा आउन उदासिन रहेको भन्दै माओवादीको आलोचना ।			

साउन १६	वार्तामा आउन आग्रह गर्दै माओवादीलाई पत्र				विना शर्त सरकारले वार्तामा बोलाउनु सकारात्मक

गोलमेच सम्मेलन भनेपनि त्यो शर्त रहित कि सहित भन्नेमा दलहरुबीच विवाद चर्कियो । काँग्रेस सभापति कोइसालाले भने-'पहिला त बैद्यजी निर्वाचनमा आउन सहमत हुनुपर्‍यो । मेरो विचारमा उहाँहरु निर्वाचनमा आउनुहुनेछ । त्यसपछि प्रमुख दलहरु बसेर छलफल हुन्छ । गोलमेच सम्मेलन भनेको पनि त्यही हो ।'

दलहरुबीच विवादका मुद्दाहरु भएपनि संविधानसभा निर्वाचनको वातावरण तयार पार्न उच्चस्तरीय राजनीतिक समिति र सरकारले असन्तुष्ट दलहरुसँगको वार्तालाई विशेष प्राथमिकता दिए । वार्तामा आउन आह्नन गर्दै साउन २ गते उच्चस्तरीय राजनीतिक समितिले नेकपा माओवादीलाई पत्र पठायो । मुलुक असाध्यै संवेदनशिल अवस्थाबाट गुज्रीरहेकाले दोस्रो संविधानसभा निर्वाचन सम्पन्न गरी संविधान निर्माण गर्नु सबै राजनीतिक दलको ऐतिहासिक कर्तव्य भएको उल्लेख गर्दै पत्रमा सकारात्मक निष्कर्षका लागि नेकपा माओवादी र त्यससँग सम्बन्धीत अन्य दललाई वार्ताका लागि आह्वान गरिएको'[12] थियो । तर, त्यसलाई माओवादीले अस्वीकार गरिदियो । माओवादी सचिव देव गुरुङले 'पूर्व शर्त राखेर वार्ता नहुने' बताए । साउन ३ गते बसेको मन्त्रिपरिषद्को बैठकले माओवादीले वार्ताका लागि टोली गठन गर्नु सकारात्मक भएको निष्कर्ष निकाल्यो । सोही दिन नै एकीकृत नेकपा माओवादीका अध्यक्ष दाहालले माओवादी अध्यक्ष बैद्यलाई भेटेर विना शर्त वार्तामा बस्ने बताए ।

साउन ४ गते एमाले केन्द्रीय कमिटीको बैठकमा अध्यक्ष खनालले 'असन्तुष्टलाई समेटन अधिकतम प्रयास गर्ने तर चुनावमा व्यवधान गर्न खोज्नेलाई असफल पार्ने तथा सरकारले समेत त्यसका लागि आवश्यक सुरक्षा मिलाउनुपर्ने प्रस्ताव पेश गरे । सरकारले पनि माओवादीलाई पत्र लेख्यो । जसमा 'माओवादीले वार्ता गर्ने निर्णय गरेको र त्यस प्रयोजनका लागि वार्ता समिति समेत गठन गरेको विषयलाई सरकारले सकारात्मक रुपमा लिइ स्वागत गर्दछ । मुलुकका समस्या वार्ता, संवाद र छलफलबाट समाधान हुनेमा नेपाल सरकार विश्वस्त छ । तसर्थ नेपाल सरकारका तर्फबाट नेकपा माओवादी र सम्बद्ध मोर्चालाई वार्ताका लागि पुन आह्वान गर्दछ' भन्ने उल्लेख थियो ।

त्यसपछि पनि माओवादीले अहिलेको अवस्थामा निर्वाचन हुन नसक्ने भन्दै निर्वाचन विरुद्धका अभियान अघि बढाइरहृयो । चुनावलाई समर्थन नगर्न आग्रह गर्दै माओवादी सहितको मोर्चाले अन्तर्राष्ट्रिय समुदायलाई अपिल गर्‍यो-'कुनै पनि कूटनीतिक निकायहरुबाट नेपालको आन्तरिक मामिलामा हस्तक्षेप हुनेगरी नेपाली जनताको राष्ट्रिय स्वाभिमान र लोकतान्त्रिक पद्धति समेतलाई गम्भीर आँच पुर्‍याउन

[12] खनाल, दुर्गा । २०७०, साउन ३ । बैद्यलाई वार्ताका लागि पत्राचार । कान्तिपुर, पृष्ठ १ ।

खालको अलोकतान्त्रिक विधि अपनाएर संविधान बन्ने सुनिश्चित नभएको निर्वाचनलाई समर्थन नगरियोस'।[13]

राजनीतिक दलहरुबीच सहमति हुन नसकिरहेका बेला साउन ६ गते प्रमुख निर्वाचन आयुक्त निलकण्ठ उप्रेतीले राष्ट्रपति रामवरण यादवलाई भेटी घोषित मितिमा बाधा पर्न नदिन असन्तुष्ट पक्षलाई छिटो सहमतिमा ल्याइदिन आग्रह गरे । साउन १३ गते बसेको उच्चस्तरीय राजनीतिक समितिको बैठकले दुई पटक पत्र पठाउँदा समेत उदासिन रहेको र वार्तामा आउनुको सट्टा निर्वाचन विथोल्ने कार्यक्रम गरेको भन्दै माओवादीको आलोचना गर्‍यो । सरकार पनि पहिलेको तुलनामा आक्रामक रुपमा प्रस्तुत भयो । गृहमन्त्री माधवप्रसाद घिमिरेले सुरक्षा निकायका प्रमुखसँग छलफल गरी 'लोकतन्त्रमा निर्वाचन बहिस्कार गर्न पाइन्छ । तर बिथोल्न खोज्नु गम्भीर अपराध हो । कसैले बिथोल्न खोजे कडा कारवाही गर्नु'[14] भन्ने निर्देशन दिए ।

माओवादीले भने विना शर्त मात्र वार्तामा बस्ने अडान लिइरह्यो । माओवादी अध्यक्षले 'पत्रमा संविधानसभा निर्वाचनका लागि छलफल गर्न भनी प्रयोग गरिएको शब्दले वार्ताका लागि पूर्व शर्तका आभास दिएको'[15] बताए । त्यति हुँदा हुँदै पनि राजधानीमा आयोजित कार्यक्रममा एकीकृत नेकपा माओवादी, काँग्रेस, एमाले र माओवादीका शिर्ष नेताहरु 'गोलमेच सम्मेलनबाट संविधानका अन्तरवस्तु खोज्न र असन्तुष्ट पक्षको माग सुनावाइ गर्न सहमत'[16] भए । नेताहरुबीच सर्वदलिय गोलमेचसभा, उच्चस्तरीय राजनीतिक समितिमा हेरफेर र सरकारमा सहभागी हुनेबारे समानता देखा परेको थियो । तर, दलहरुबीच औपचारिक रुपमा वार्ता हुन भने सकेन । त्यसपछि सरकारले साउन १६ गते पुन वार्ताका लागि आग्रह गर्दै माओवादीलाई पत्र पठायो । माओवादी प्रवक्ता पम्फा भुषालले यसलाई 'सकारात्मक'[17] भनी टिप्पणी गरिन् ।

यता, चुनावको विरोध गरिरहको उपेन्द्र यादव नेतृत्वको ८ दलीय मोर्चासँग पनि उच्चस्तरीय राजनीतिक समितिले वार्ता गर्‍यो । वार्तामा दाहाल र खनालले उनीहरुलाई चुनावमा ल्याउन २५ र ११ बुँदेलाई समेत सच्चाउन सकिने बताए भने कोइराला र ठाकुरले त्यसमा थपघट गर्न नसकिने बताए ।[18] समितिमा रहेका दलहरुबाट नै फरक-फरक कुरा आएपछि वार्ता भएपनि सहमति हुन भने सकेन । संघीय समाजवादी पार्टीसँग पनि वार्ता अघि बढेन । संघीय समाजवादी पार्टीले सर्वदलिय सम्मेलन अन्तिम निष्कर्ष भएकाले जबसम्म मुख्य दलहरुको सिन्डीकेट भत्कदैन, तबसम्म सशक्त र निर्णायक संघर्ष जारी रहने बतायो ।

---

[13] अन्तर्राष्ट्रिय समुदायलाई अपिल । २०७०, साउन ५ । ३३ दलिय मोर्चाको तर्फबाट देवप्रसाद गुरुङ ।

[14] अधिकारी, सरोज । २०७०, साउन १५ । चुनाव विथोल्न खोजे कडा कारवाही । कान्तिपुर, पृष्ठ १ ।

[15] विना शर्त वार्तामा आउन तयार । २०७०, साउन ७ । कान्तिपुर, पृष्ठ ५ ।

[16] बस्नेत, बालकृष्ण । २०७०, साउन ११ । संविधानका अन्तर्वस्तु गोलमेच सम्मेलनबाट । कान्तिपुर, पृष्ठ १ ।

17 प्रवक्ता पम्फा भुषाल । २०७०, साउन १७ । नागरिक, पृष्ठ १ ।

[18] वस्नेत, बालकृष्ण । २०७०, साउन ८ । शीर्ष नेताबीच मै कुरो मिलेन । कान्तिपुर, पृष्ठ १ ।

चुनावी गतिविधि र मुद्दाहरु

पार्टीको निर्णय र गतिविधि हेर्दा एकीकृत नेकपा माओवादी, एमाले र काँग्रेस निर्वाचनप्रति प्रतिबद्ध देखिए । एमालेले पार्टीगत रुपमा निर्वाचन क्षेत्रबाट सुझाव संकलन गऱ्यो । एमालेले माओवादीको अवस्था खस्कदो र काँग्रेसको शक्ति स्थीर रहेको भन्दै अन्तरपार्टी विरोध व्यवस्थापन गर्न सके संविधानसभा निर्वाचनमा पहिलो पार्टी हुने मूल्यांकन गऱ्यो । साउन ४ गते बसेको एमाले केन्द्रीय कमिटीको बैठकले निर्वाचनसम्बन्धी तयारी र बहसलाई अघि बढाउनुका साथै मंसिरमा निर्वाचन गराउन पार्टीको सबै ध्यान केन्द्रीत गर्ने निर्णय गऱ्यो । तर, एमालेले 'भूराजनीतिक परिस्थिति, एमाओवादीको आन्तरिक संकट, मधेशी दलहरुको गठबन्धन किचलो, बैद्य माओवादीको अडान र सशस्त्र समूहको मोर्चाबन्दी'[19] चुनाव प्रतिकूल भएको निष्कर्ष निकाल्यो ।

काँग्रेसले पनि निर्वाचनलाई लक्षित गर्दै प्रशिक्षण अभियान शुरु गऱ्यो । काँग्रेस उपसभापति रामचन्द्र पौडेलले निर्वाचनको माहोल सिर्जना गर्न अभियान चलाएको बताए । प्रशिक्षणमा नेताहरुले माओवादी नआएपनि 'चुनाव गराएरै छाड्नुपर्ने'[20] मा जोड दिए । साउन ६ गते बसेको एकीकृत नेकपा माओवादीको विस्तारित बैठकले साउन १० देखि भदौ १० गतेसम्म चुनावी अभियान सञ्चालन गर्ने निर्णय गऱ्यो । सोही क्रममा अध्ययनका लागि भन्दै माओवादीले केन्द्रीय सदस्य र सल्लाहकारलाई २ सय ४० वटै निर्वाचन क्षेत्रमा पठाउने निर्णय गऱ्यो । माओवादीको यो अभियानले निर्वाचनको वातावरण गाउँगाउँसम्म बन्ने संकेत दियो ।

तराई मधेश केन्द्रीत राजनीतिक दलहरु पनि निर्वाचनमा केन्द्रीत भए । तराई मधेश लोकतान्त्रिक पार्टी र सदभावना पार्टीले निर्वाचन सम्बन्धी अभियान थाले । तमलोपाले उमेदवार चयन गर्नका लागि पार्टी अध्यक्ष महन्थ ठाकुरको अध्यक्षतामा संसदीय बोर्ड गठन गऱ्यो । एनेकपा माओवादीको नेतृत्वमा रहेको संघीय लोकतान्त्रिक गठबन्धनले 'न्यूनमत साझा सहमति कायम गरेर चुनावमा सँगै जाने' बारे छलफल चलायो । निर्वाचनका क्रममा राजनीतिक दलहरुले एकले अर्कालाई आरोप लगाउने र चेतावनी दिने कार्य गर्न पछि परेनन् ।

दलिय आरोप

एकीकृत नेकपा माओवादी	नेपाली काँग्रेस	एमाले	नेकपा माओवादी	मधेशी जनअधिकार फोरम
नेकपा माओवादीले रत्नपार्कमा नमूना मतपेटिकामा बन्चरो हानेर	जनताबाट नाडिगएका शक्तिहरु मात्र निर्वाचन चाहँदैनन, निर्वाचन	निर्वाचनमा नजानु आत्मघाती कदम हो- उपाध्यक्ष	सरकार र चार राजनीतिक दलले जर्वजस्ती चुनाव गराए पार्टीले	चुनावी सरकारले आफ्नो सीमा नाध्यो- अध्यक्ष

[19] खनाल, दुर्गा । २०७०, साउन ५ । एमालेको शक्ति चुनाव केन्द्रित । कान्तिपुर, पृष्ठ १ ।

[20] बानियाँ, बलराम । २०७०, साउन १६ । माओवादी नआए पनि मंसिर ४ मै चुनाव । कान्तिपुर, पृष्ठ १ ।

सहीदको अपमान गरेका छन-अध्यक्ष पुष्पकमल दाहाल ।	नचाहने तत्वलाई जनताले कहिल्यै स्वीकारर्दैनन- वरिष्ठ नेता शेरबहादुर देउवा	वामदेव गौतम गोलमेच सम्मेलन बाहेक अरु माग पूरा गर्न सकिदैन - अध्यक्ष झलनाथ खनाल	त्यसलाई सशक्त प्रतिकार गर्छ- अध्यक्ष मोहन बैद्य माओवादीलाई राजावादी भन्ने भारतका दलाल - उपाध्यक्ष सिपी गजुरेल ।	उपेन्द्र यादव

निर्वाचन आयोग र आचार संहिता

निर्वाचन आयोगले संविधानसभा निर्वाचनलाई ध्यान दिएर निर्वाचन आचारसंहिता लागू गऱ्यो । संहितामा अनुमतिविना कसैको निजी घर, कम्पाउण्ड, पसल वा अन्य स्थानमा घर धनीको स्वीकृत नलिइ पर्चा पोष्टर टाँस्न नपाइने, राजनीतिक दलहरुले धर्म, सम्प्रदाय, जातजाति, लिंग, भाषा, समुदाय वा प्रादेशिकताका आधारमा घृणा र द्वेष उत्पन्न गर्ने गरी निर्वाचन प्रचार प्रसार गर्न नपाइने, प्रत्यक्षतर्फको उमेदवारले बढीमा दश लाख रुपैयाँ र समानुपातिकतर्फ प्रत्येक उमेदवारले बढीमा ७५ हजार खर्च गर्न पाउने लगायतका प्रावधान थिए । माओवादीले सांकेतिक रुपमा भएपनि सार्वजनिक रुपमा मतपेटिका फुटाएर अभियान अघि बढाएकोमा निर्वाचन आयोगले त्यसबारे ध्यानाकर्षण भएको जनायो । आयोगले भन्यो,'आयोगबाट जारी गरिएका आचारसंहितालाई वेवास्ता गर्दै कसैले पनि यस्ता अवाञ्छित एवं गैरकानूनी कार्य गरेको पाइएमा प्रचलित कानून बमोजिम कारवाही गर्न आयोग बाध्य हुने कुरा जानकारी गराइन्छ ।'[21] त्यसपछि माओवादी नेतृत्वको मोर्चाले 'निरंकुश आचारसंहिता' भन्दै जलायो ।

निर्वाचन आयोगले फोटो सहितको मतदाता नामावली संकलनमा अभियान चलायो । निर्वाचन आयोगका आयुक्त दोलखबहादुर गुरुङका अनुसार असार मसान्तसम्ममा एक करोड २३ लाखको नाम संकलन भएको थियो भने करिव सात लाख छुटेको अनुमान गरिएको थियो । तरपनि आयोगले 'मतदाता नामावली दर्ता म्याद नथप्ने'[22] जनायो । तराई मधेश लोकतान्त्रिक पार्टीका अध्यक्ष महन्थ ठाकुर लागयतका नेता छुटेका थिए भने नेकपा माओवादीका नेता तथा कार्यकर्ताले दर्ता नै गराएका थिएनन् ।

क्षेत्र निर्धारण आयोगलाई अप्ठयारो

---

[21] बैद्य माओवादीलाई कारवाही गर्नै निर्वाचन आयोगको चेतावनी । Retrieved September 6, 2013, from http://www.onlinekhabar.com/2013/07/99130/

[22] राई, गणेश । २०७०, साउन १ । निर्वाचन आयोगले भन्यो नामावली दर्ता म्याद थपिँदैन । कान्तिपुर, पृष्ठ १ ।

क्षेत्र निर्धारण आयोगले काम शुरु गरेपनि यसले सहज रुपमा काम गर्न सकेन । आयोगले अघिल्लो संविधानसभा निर्वाचन अघि थप गरिएका ३५ निर्वाचन क्षेत्रलाई हेरफेर गर्ने जिम्मेवारी पाएको थियो । तर, त्यसलाई पछि राजनीतिक दलहरुले आ-आफ्नो तरिकाले व्याख्या गरे ।

एकीकृत नेकपा माओवादी	नेपाली कांग्रेस र एमाले	मधेशी जनअधिकार फोरम	सदभावना पार्टी	तराई मधेश लोकतान्त्रिक पार्टी	राष्ट्रिय जनमोर्चा	नेपाल मजदुर किसान पार्टी
जनसंख्या र भूगोल मात्र मिलाएर क्षेत्र निर्धारण गर्नुपर्छ	संवैधानिक व्यवस्था अनुसार ३५ क्षेत्रमा मात्र क्षेत्र पुनर्निर्धारण गर्नुपर्छ	दुई सय ४० क्षेत्रकै पुनर्निर्धारण हुनुपर्छ	दुई सय ४० क्षेत्रकै पुनर्निर्धारण हुनुपर्छ	घोषित मितिमा निर्वाचन गराउन सहयोग पुग्ने गरी कम सारफेर हुने गरी क्षेत्र निर्धारण गर्नुपर्छ	जनसंख्या मात्र क्षेत्र निर्धारणको आधार हुन सक्दैन	पहिचानलाई क्षेत्र निर्धारणको आधार बनाउनुपर्छ

दलहरुको विभिन्न मागपछि आयोग पनि अन्योलमा पर्‍यो । 'विघटित संविधानसभामा प्रतिनिधित्व गरेका मधेश केन्द्रीत दलहरुदेखि राजनीतिमा अस्तित्व खोजि गरिरहेका साना दलहरुसम्मले आ-आफ्नो पायकको भूगोलमा जनसंख्याको चाप बढेकाले सीट संख्या थप्न माग गरेपछि आयोगलाई ती सीट कहाँबाट घटाएर दिने भन्ने समस्या परेको छ ।'[23] तराई केन्द्रीत दलहरुले जनसंख्या वृद्धि भएको भन्दै कम्तिमा २५ सीट बढाउनुपर्ने माग गरे । त्यसपछि आयोगका पदाधिकारीले उच्चस्तरीय राजनीतिक संयन्त्रका नेताहरुलाई 'संवैधानिक कठिनाईबारे'[24] जानकारी गराए ।

राजनीतिक दलहरुको फरक फरक धारणाले आयोग अन्योलमा परेपछि यसबारे समाधानको उपाय खोज्न भन्दै उच्चस्तरीय राजनीतिक संयन्त्रले माओवादीका कृष्णबहादुर महरा र खिमलाल देवकोटा, काँग्रेसका रामशरण महत र मिनेन्द्र रिजाल, एमालेका सुरेन्द्र पाण्डे र अग्नी खरेल र मोर्चाका तर्फबाट हृदयेश त्रिपाठी र जितेन्द्र देव रहेको कार्यदल गठन गर्‍यो । दलहरुले पनि प्रष्ट पार्न नसकिरहेका बेला आयोगका सदस्य मधुनिधि तिवारीले राजीनामा दिए भने उनको सट्टामा सरकारले चुडाराज उप्रेतीलाई नियुक्त गर्‍यो ।

राजनीतिक र निर्वाचन सम्बन्धी महत्वपूर्ण निर्णय

[23] फुयाल, राजेन्द्र । मापदण्ड नबनाइ षेत्र निर्धारण आयोगको कार्यकाल आधा सकियो । कान्तिपुर, पृष्ठ २ । असार २६, २०७० ।

[24] क्षेत्र निर्धारणमा संवैधानिक अड्चन (३१ असार २०७०) नागरिक

मिति	कसले निर्णय गरेको ?	के निर्णय ?
असार १८	नेकपा माओवादी	केन्द्रीय कमिटी बैठकद्वारा चुनाव भाड्ने रणनीति पारित
असार २२	उच्चस्तरीय राजनीतिक समिति	नेकपा माओवादी चुनावमा आए गोलमेच सम्मेलनका लागि समेत तयार
असार २३	नेकपा माओवादी	पोलिटब्यूरो बैठकद्वारा राज्यका बैधानिक निकायसँग वार्ता गर्ने निर्णय ।
असार २४	नेकपा माओवादी	अध्यक्ष मोहन बैद्यको नेतृत्वमा वार्ता समिति गठन
असार ३१	उच्चस्तरीय राजनीतिक समिति	दीर्घकालिन महत्वका निर्णय नगर्न मन्त्रिपरिषद् अध्यक्षलाई आग्रह ।
साउन २	उच्चस्तरीय राजनीतिक समिति	वार्तामा आउन आह्वान गर्दै नेकपा माओवादीलाई पत्र
साउन ३	उच्चस्तरीय राजनीतिक समिति	क्षेत्र निर्धारण समस्या हल गर्न आठ सदस्यीय कार्यदल गठन
साउन ४	सरकार सरकार नेपाली काँग्रेस	निर्वाचन सुरक्षा निर्देशिका जारी वार्तामा आउन आह्वान गर्दै नेकपा माओवादीलाई पत्र निर्वाचनलाई लक्षित गरी प्रशिक्षण शुरु
साउन ६	नेकपा एमाले	एक महिने चुनावी अभियान चलाउने निर्णय
साउन ७	निर्वाचन आयोग	आचारसंहिता लागू
साउन १०	गृहमन्त्रालय	आम जनताको जीउधन रक्षाका लागि सुरक्षा निकाय सक्रिय
साउन १३	उद्योग बाणिज्य महासंघ सहित ३५ संस्था	निर्वाचनमा कुनै पनि राजनीतिक दललाई चन्दा नदिने घोषणा ।
साउन १६	संयुक्त लोकतान्त्रिक मधेशी मोर्चा सरकार	संविधानस निर्वाचनमा ४२ प्रतिशत र समानुपातिकमा ५८ प्रतिशत हुनुपर्ने माग वार्तामा आउन आग्रह गर्दै नेकपा माओवादीलाई पत्र

हिंसाको घटना

निर्वाचनको मिति नजिक हुँदै गर्दा सरकारले सुरक्षा व्यवस्थालाई कडा पार्न थाल्यो । त्यसछि चुनावी निर्देशिका जारी गर्‍यो । निर्देशिकामा '५० हजार भन्दा बढी प्रहरी खटाइने, २५ वरिष्ठ अधिकृत संलग्न रिजर्भ फोर्स, ७५ जिल्लामै सशस्त्रको निर्वाचन सेल'[25] लगायत उल्लेख थियो । सरकार तथा प्रमुख दलहरुसँग वार्ता भइ सहमति हुन नसकेपछि नेकपा माओवादीले साउन १० गते सांकेतिक रुपमा मतदान पेटिका फुटाएर देशभर निर्वाचन बहिस्कार अभियान शुरु गर्‍यो । पार्टी महासचिव रामबहादुर थापाको अगुवाइमा भएको मतपेटिका फुटाउ अभियानले दलहरुबीच सहमति हुन नसके आगामी निर्वाचन हिंसा मुक्त हुनेमा प्रश्न उठायो । उच्चस्तरीय राजनीतिक समितिले यसबारे दुःख व्यक्त गर्‍यो ।

मिति	घटना	कसले ?
साउन १६	चितवन बन्द	वाइसीएल
साउन १०	नक्कली मत पेटिका फुटाएर विरोध शुरु	बैद्य माओवादी
साउन १३	धादिङ बन्द	एमाले धादिङ

अपराधिक गतिविधिमा संलग्न रहेको आरोपमा पक्राउ परेका एमालेका जिल्ला नेता दिनेश अधिकारी (चरी)लाई पक्राउ गरेको विरोधमा एमाले धादिङले जिल्ला बन्द गर्‍यो । 'बन्दको चौतर्फी विरोध भएपछि एमालेले पछि फिर्ता लिएको हो ।'[26]

साउन १४ गते गृहमन्त्री माधवप्रसाद घिमिरेले तीन वटै सुरक्षा निकायका प्रमुखहरुसँग छलफल गरी 'चुनाव बिथोल्नेलाई कडा कारवाही गर्न निर्देशन दिए ।'[27] मन्त्रिपिरषद् अध्यक्ष खिलराज रेग्मीले पनि निर्वाचनका गतिविधि अवरोध गर्नेलाई कारवाही गर्ने चेतावनी दिए । 'शान्ति सुरक्षा र अमन चयन गर्ने सन्दर्भमा कुनै अवरोध वा बाधा सिर्जना भए सरकारले त्यसलाई हटाउन सशक्त रुपमा उपयुक्त प्रबन्ध गर्छ ।'[28] माओवादीले चुनाव बिथोल्न अभियान थाल्ने र सरकारले उनीहरुलाई चूनौती दिनाले हिंसात्मक गतिविधि बढ्ने स्थिति सिर्जना भयो । त्यस अतिरिक्त राजनीतिक दलहरुबीच पनि विवादका

---

[25] भट्टराई, चुडामणि। । २०७०, साउन ५ । निर्वाचन सुरक्षा निर्देशिका जारी । अन्नपूर्ण पोष्ट, पष्ठ १ ।

[26] चरी पक्राउको विरोधमा एमालेको धादिङ बन्द फिर्ता । Retrieved September 6, 2013, from http://setopati.com/raajneeti/2777/

[27] अधिकारी, सरोजराज र बाँस्कोटा, प्रतिभा । २०७०, साउन १५ । चुनाव बिथोल्न खोजे कडा कारवाही । कान्तिपुर, पृष्ठ १ ।

[28] अवरोध गरे कारवाही : रेग्मी । Retrieved September 6, 2013, from http://www.nagariknews.com/politics/party-politics/story/4979/4979

घटना देखिन थाले । वाइसियलले 'चन्दा असुली गर्दै गर्दा पक्राउ परेका आफ्ना ६ जना कार्यकतामाथि लगाइएको मुद्दा फिर्ता गरी तत्काल रिहाइको माग गर्दै'[29] चितवन बन्द गरेको थियो ।

निष्कर्ष

मुख्य राजनीतिक दल र सरकार नेकपा माओवादी र उसले नेतृत्व गरेको मोर्चासँग वार्ताका लागि अनुकुल वातावरण प्रयासरत रहे । तर, आफ्नो अनुकुल व्याख्या गर्ने र एकले अर्कोलाई झुकाउने नियत रहेकाले वार्ता हुन सकेन । माओवादीले वार्तालाई मुख्य दलहरुलाई भुलाउने रणनीतिका रुपमा लियो । मूलत माओवादी चुनावको पक्षमा थिएन । मुख्य दलहरुले गोलमेल सम्मेलन भन्ने तर त्यसमा धेरै पक्षलाई सहभागी गराउने भन्दा पनि केही अरु केही दललाई पनि राखेर छलफल गर्ने रुपमा लिए । त्यस अतिरिक्त उनीहरुले चुनावका लागि गोलमेच सम्मेलन भने । माओवादीले घोषित निर्वाचनको मितिलाई रोक्न गोलमेच सम्मेलन आयोजना गर्ने कुरा गऱ्यो । जुन कुरा मुख्य राजनीतिक दलहरुसँग बाझियो । यसले माओवादी र राजनीतिक दलहरुको नियतमाथि प्रश्न उठ्यो ।

सत्तामा रहेका र विपक्षीमा रहेका दलहरुले मुद्दाहरुमा फरक फरक अडान सार्दा बनेकै वातावरण पनि बिथोलिने अवस्था सिर्जना गऱ्यो । मुख्य राजनीतिक दलहरुले निर्वाचन क्षेत्र निर्धारण आयोग गठन गरेपनि त्यो समस्या समाधान गर्न थिएन भन्ने घटनाक्रमले देखायो । निर्वाचन आयोगले निर्वाचनका लागि आफ्नो काम अघि बढायो । तर दलहरुबीच सहमति हुन नसक्दा निर्वाचन हुन्छ नै भन्ने आधार तयार भएन । राजनीति र हिंसासँग जोडिएर निकै कम घटना भए जुन सकारात्मक पक्ष थियो । मुद्दाहरुका आधारमा हेर्दा राजनीतिक दलहरुले मुलुक र जनताप्रति आवश्यकता अनुसार उत्तरदायित्व बोध गरेको पाइएन । मूल्य मान्यता र सही राजनीतिक संस्कारको अभावले राजनीतिक दलहरुमा विश्वास गर्ने वातावरण भने तयार भएन ।

---

[29] जवजस्ती चन्दा असुल्दै हिड्ने कार्यकर्ता पक्राउको विरोधमा वाइसिएलको चितवन बन्द । Retrieved September 6, 2013, from http://setopati.com/raajneeti/23/